

Generativnost: vidik razvoja v odraslosti

Generativity: an aspect of adult development

Olga Poljšak Škraban

Povzetek

Olga Poljšak Škraban, dr. soc. ped., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana. *V prispevku je podrobneje predstavljen koncept generativnosti, ki je pomemben za razumevanje razvoja v odraslosti. Generativnost je uvedel v psihologijo E. Erikson (1980) v svoji znani teoriji psihosocialnega razvoja. V prispevku so predstavljeni poleg njegovega pojmovanja generativnosti še pogledi nekaterih drugih avtorjev (zlasti Mc Adamsa in de St. Aubina (1992)), ki podobno menijo, da je generativnost ključna za razvoj odraslega človeka. Za boljše razumevanje koncepta so poleg teoretičnih izhodišč v prispevku navedeni tudi rezultati nekaterih tujih in domačih raziskav generativnosti.*

Ključne besede: razvoj, odraslost, generativnost.

Abstract

The article describes the concept of generativity as an important concept for understanding the adult development. The concept of generativity was introduced in psychology by E. Erikson (1980) in his well-known theory of psychosocial development. The article present different theoretical approaches and researches of the concept (for example Mc Adams and de St. Aubin, 1992) and some research project carried out in Slovenia.

Key words: *adulthood, development, generativity.*

1 Uvod

Vsaka družba vzpostavi nekakšen življenjski urnik pomembnih (razvojnih) nalog in pričakuje od posameznika, da bi jih opravil. Razvojna naloga je tista naloga, ki se pojavi v določenem obdobju posameznikovega življenja kot rezultat njegovega telesnega razvoja, družbenih zahtev v njegovem okolju ter osebnih aspiracij in vrednot posameznika samega. Uspešno obvladovanje razvojnih nalog v posameznem razvojnem obdobju vodi do socialnega odobravanja, predstavlja prilagojeno vedenje v družbi, na ravni posameznika pa prispeva k njegovemu subjektivnemu zadovoljstvu in zanj predstavlja ugodno pripravo oz. izhodišče za uspešno obvladovanje razvojnih nalog v naslednjem obdobju (Havighurst, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004). Po Havighurstu (po Zupančič, 1996) so razvojne naloge obdobja srednje odraslosti predvsem naslednje: sprejemanje in prilagajanje na fiziološke spremembe v srednjih letih, doseganje in vzdrževanje zadovoljivega delovanja v poklicu, prilagajanje na starajoče se starše, pomoč najstniškim otrokom pri doseganju neodvisnosti, samostojnosti in odgovornosti, vzdrževanje odnosa s partnerjem, prevzemanje družbenih odgovornosti in intenzivnejši razvoj prostočasnih dejavnosti.

V primeru neizpolnitve razvojnih nalog v odraslosti ljudje pogosto doživljajo krizo srednjih let (Levinson, po Eysenck, 1998). Levinson (prav tam) poudarja termin *življenjske strukture* (angl. life structure), ki so definirane skozi odgovore posameznika na vprašanje, kateri so moji najpomembnejši odnosi z različnimi »drugimi« v zunanjem svetu? Kot druge pojmuje osebe, skupine, institucije, kulturo ipd. Posameznik se v odnosu do »drugih« bolj ali manj zaveže in investira vanje več ali manj časa in energije. Kot zrelo osebnost lahko označimo tistega človeka, ki spoštuje sebe in druge ter se s svobodno osebno iniciativo prilagaja medosebnim situacijam glede na okoliščine, pravila in norme, značilne za socialno okolje in kulturo, ki ji pripada.

V procesu osebnostnega razvoja človek nenehno vse življenje teži k oblikovanju in preoblikovanju svoje identitete, k iskanju samega sebe. Tudi odrasli doživljajo krizo identitete. Brečkova (1998: 53) navaja: »Resda je trdneje oblikovana, vendar pri odraslem problem identitete nastopi, ker si mora neprenehoma zagotavljati občutek in zavest kontinuitete zaradi sprememb v lastnem življenjskem okolju, v različnih življenjskih okoljih zaradi razlik med posameznimi dejavnostmi, ki jih opravlja, in zaradi vseh drugih nenehnih sprememb okoli njega. Vsi ti pojavi nenehno rušijo posameznikovo identiteto, in ker si njeno difuzijo težko privoščiti, si jo je prisiljen vedno znova graditi.«

Namen prispevka je podrobneje predstaviti koncept generativnosti z vidika pomembnejših avtorjev, ki so se z njim ukvarjali (zlasti Erikson, 1980, ter Mc Adams in de St. Aubin, 1992) in menijo, da je generativnost ključna za razvoj odraslega človeka. Za boljše razumevanje in osvetlitev koncepta bodo poleg teoretičnih izhodišč v prispevku predstavljeni tudi rezultati nekaterih tujih in domačih raziskav generativnosti.

2 Generativnost

V večini kultur se od odraslih oseb pričakuje, da prevzamejo skrb in odgovornost za prihodnje generacije. Pomembni avtorji, ki raziskujejo psihosocialno zrelost v odraslosti, omenjajo izkušnjo in izražanje generativnosti kot ključno v razvoju človeka v tem obdobju. Pojem je uvedel v psihologijo pred pribl. 50 leti Erikson

(1980) v svoji znani teoriji psihosocialnega razvoja, ki se nanaša na razvoj posameznika preko celotnega življenjskega obdobja.

Avtor pojmuje osebni razvoj kot prehod skozi vrsto stadijev, pri čemer vsak uspešno razrešen stadij pomeni večjo stopnjo osebne integriranosti. Nerazrešeni konflikti pa se prenašajo v naslednje stadije in tako otežujejo razvoj. Prehod v vsak nadaljnji stadij pomeni kvalitativno spremembo, ki jo spremlja kriza, saj vsak stadij prinaša s seboj drugačno vsebino in nove sposobnosti ter nanje vezane razvojne konflikte. Krizo pojmuje Erikson kot normalen pojav, ki nastane zato, ker nova vsebina zahteva zase del razpoložljive energije, čeprav razvoj predhodnega dela morda še ni zaključen. Stadije označuje kot obdobja, v katerih se določena sposobnost prvič pojavi in se njene komponente integrirajo do tiste stopnje, ki omogoča pojav nove sposobnosti. Pomembno je torej, da se določena sposobnost vsaj delno utrdi, preden se pojavi nova. Prehodni čas med stabilizacijo ene in pojavom nove sposobnosti je obdobje krize. Vsak del osebnosti je tako sistematično povezan z drugimi, zato je razvoj vsakega dela odvisen od pravilnega razvoja in vrstnega reda v razvoju ostalih delov. Vsak sestavni del kot tudi sam začetek razvoja določenega dela osebnosti naj bi bil biološko programiran (princip epigeneze) in lahko nanj družba pozitivno vpliva, ne more pa spremeniti zaporedja pojavljanja sposobnosti.

Torej mora vsakdo skozi vse stadije, toda ni nujno, da uspešno. Uspeh v predhodnem stadiju omogoča večji uspeh v naslednjem. To je vzrok, zakaj so zgodnji stadiji psihosocialnega razvoja tako pomembni. Gonilni sili, ki pomembno spodbujata posameznikovo napredovanje skozi razvojne stadije, sta biološko zorenje (maturacija) in socialna pričakovanja. Te sile potiskajo posameznika skozi določeno časovno obdobje ne glede na to, ali je bil v predhodnih stadijih uspešen ali ne.

Po Eriksonovem (1980) 8-stopenjskem polarnem modelu se začne v obdobju srednje odraslosti (7. stadij) interesi posameznika koncentrirati na vzgajanje oz. ustvarjanje nove generacije (t. i. generativnost). To je možno šele tedaj, ko posameznik ni več osredotočen le na samega sebe in v odkrivanje svoje lastne identitete (5. stadij) in ko odkrije določeno mero intimnosti (6. stadij). Generativnost se kaže skozi angažiranost posameznika v širokem polju aktivnosti. Avtor pravi, da je cilj generativnosti razvoj človekove vrste in istočasno osebni razvoj posameznika.

Pojem generativnosti so konceptualno in raziskovalno analizirali tudi drugi avtorji. Na podlagi pregleda literature o generativnosti nekateri zaključujejo, da sta tako teorija in raziskovanje generativnosti precej nepovezana in da obstajajo raznovrstne formulacije pojma (po Lacković Grgin, Penezić in Tucak, 2002).

Najbolj splošna opredelitev generativnosti je, da pojem običajno opisujemo kot potrebo, nagon, črto osebnosti, nalogo in psihosocialno temo.

Mc Adams in de St. Aubin (1992) povzemata, da je generativnost najpogosteje opisana kot *biološki in instinktivni imperativ* (kot nagon po reprodukciji), kot *filozofski in religiozni imperativ* (kot iskanje transcendence in simbolične nesmrtnosti), kot *razvojna naloga* (stadij v razvoju) in kot *socialna zahteva* (integracija odraslega znotraj pojmovanja produktivnosti). Menita, da generativnost *prepoznamo skozi vedenje* (skrb za otroke), *motive in vrednote* (osredotočenje na ohranjanje dobrega) ter *skozi splošni pogled na življenje in svet* (zavzemanje perspektive in razumevanje svoje vloge v perspektivi različnih generacij). Avtorja omenjata, da generativnost ni enoznačni konstrukt, gre bolj za odnosni in kontekstualni konstrukt, s katerim se istočasno dotikamo mnogih dimenzij odnosa med posameznikom in njegovim okoljem.

Erikson (1980) meni, da se generativnost izraža predvsem v treh vidikih: v *skrbi za druge* (v obliki starševstva, poučevanja, mentorstva), v *produktivnosti* in v *zavedanju lastnih potreb*. Generativnost je za avtorja tako razvojna naloga kot tudi razvojni cilj. Nasprotje generativnosti predstavlja stagnacija, ki se kaže v prevladovanju regresivnih teženj, če posameznik ostane osredotočen le nase. Prične se dolgočasiti, svoje življenje doživlja kot prazno, popušča v svojih prizadevanjih in je nesposoben, da bi prispeval k skupnostni blaginji (Brečko, 1998). Stagnacija se v medosebnih odnosih lahko kaže tudi kot odklanjanje, zavračanje in avtoritarnost. Generativnost torej pomeni biti koristen drugim; v najširšem pomenu besede gre za skrb za naslednje generacije. Doseganje ustrezne ravni generativnosti vodi k vrlini skrbnosti, ki se kaže v skrbi, da nekaj naredimo, v skrbi za drugega, v skrbi za tiste, ki potrebujejo našo pomoč in pozornost, ter v skrbi, da ne naredimo česa destruktivnega (prav tam).

Še posebno v odraslosti si posameznik zgradi zase značilen slog pristopa k različnim razvojnim nalogam. Uspešna razrešitev krize stadija pomeni vzpostavljanje ravnovesja med obema poloma – med generativnostjo in stagnacijo. Gre za dinamičen mehanizem. Elementi stagnacije so lahko prisotni tudi pri najbolj generativnih ljudeh. Čeprav na splošno velja, da starševstvo pripomore k uspešnemu razvoju generativnosti, ni nujno, da ima človek razvito generativnost, kljub temu da je roditelj. Oziroma nasprotno – generativnost lahko uspešno razvijejo tudi tisti ljudje, ki ne postanejo starši. Seveda pa lahko krizne situacije in konflikti v obdobju odraslosti prispevajo k vračanju posameznika k ponovnemu vzpostavljanju ravnovesja pri zgodnejših, v trenutku krize bolj temeljnih razvojnih krizah oz. polarnostih.

Erikson verjame, da vodi uspešno spoprijemanje s problemi generativne krize k psihosocialni zrelosti posameznika.

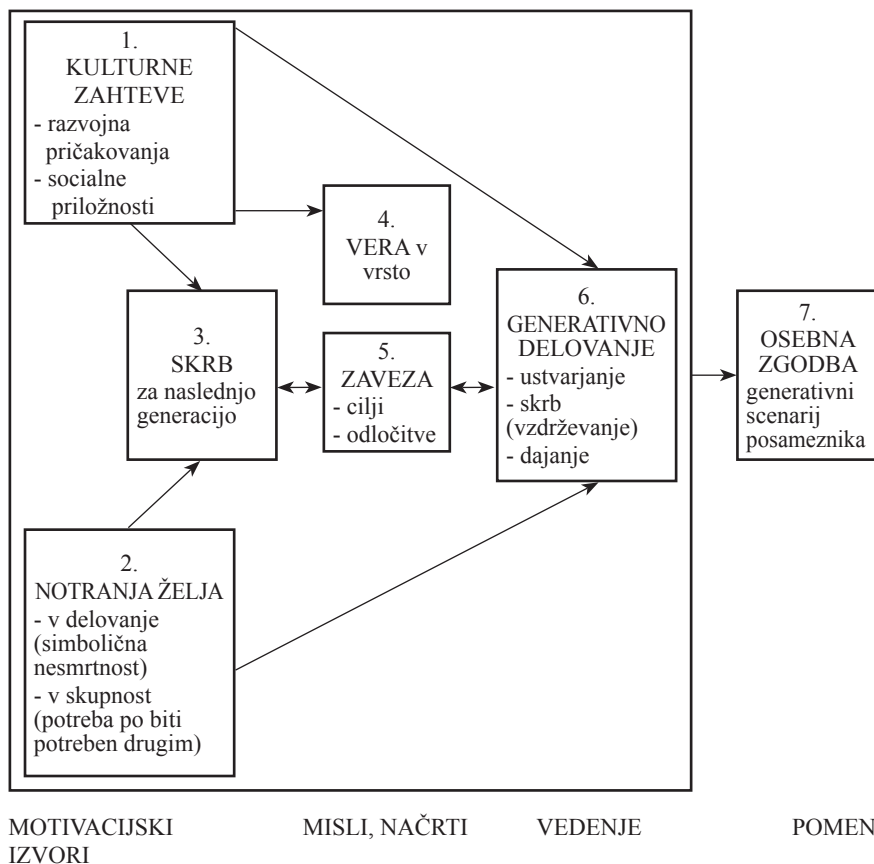
Mc Adams (1985, po Lacković Grgin, Penezić in Tucak, 2002) je po Bakanu povzel idejo o dveh občih naravnosti človekovega vedenja. Gre za naravnost k delovanju (angl. agency) in za naravnost k skupnosti (angl. communion). Mc Adams (prav tam) poudarja, da vključuje generativni proces oba elementa: ustvarjanje generativnega produkta (naravnost v delovanje) in odpoved posedovanju tega produkta, tako da se ga nudi drugim (naravnost v skupnost).

Mc Adams in de St. Aubin (1992) sta dodelala model generativnosti, ki naj bi bil sestavljen iz sedmih psihosocialnih področij.

Motivacijski izvori generativnosti so *kulturne zahteve (1)* in *notranja želja (2)*, ki pomagajo posamezniku v obdobju odraslosti k razvoju *skrbni za naslednjo generacijo (3)*. Če posameznik razvija *vero v vrsto (4)*, se lahko pri njem krepí *zaveza (5)*. Generativna zaveza v odraslosti recipročno vpliva na notranje želje in skrb za naslednje generacije. V primeru uspešnega razvoja in sovpliva omenjenih izvorov se skrb, vera in zaveza zaključijo v *generativnem delovanju (6)*. Generativno delovanje je sicer lahko neposredno motivirano le s kulturnimi zahtevami in notranjo željo, je pa veliko bolj učinkovito, če za njim stojita tudi vera v vrsto in zaveza, saj gre za notranjo motiviranost in aktivnost posameznika. Generativno delovanje

sestavljajo razne aktivnosti, kot so ustvarjanje, vzdrževanje in dajanje. Te aktivnosti povratno vplivajo na zavezanost generativnosti, ki se lahko na ta način ponovno krepi. Končno se določena kompleksna slika posameznika (medsebojni odnosi med omenjenimi posameznimi izvori generativnosti) zaključi v *osebni zgodbi (7)*, vsakemu posamezniku lastni zgodbi – to je v generativnem scenariju posameznika. McAdams in de St. Aubin (prav tam) menita, da je treba za razumevanje generativnosti spoznati vseh sedem področij, šele potem razumemo, kako se le-ta odražajo pri posamezniku v določenem socialnem in zgodovinskem kontekstu.

Slika 1: Model generativnosti po Mc Adamsu in de St. Aubinu (1992, s. 1005).

Predstavljeni model je idealen in v stvarnosti pogosto odstopa od zamišljenega, vendar so Mc Adams, de St Aubin in Loganova (1993) dobili relativno visoke pomembne interkorelacije med štirimi komponentami generativnosti (med skrbjo, generativnim delovanjem, zavezo in zgodbo). Na osnovi rezultatov zaključujejo, da gre pri modelu za medsebojno vplivanje, ki vodi k obćemu konstrukt u generativnosti. Statistično pomembno povezanost med dvema merama generativnosti, med generativno skrbjo in generativnim delovanjem, je potrdila tudi hrvaško-slovenska raziskava (Tucak, Čubela Adorić, Ivanov, Poljšak Škraban in Žorga, 2005).

McAdams in de St. Aubin se sprva nista strinjala z Eriksonom, da se generativnost razvije šele po razvoju identitete in intimnosti. Menila sta, da je generativnost tudi del identitete in se kot taka razvija skozi celotno življenjsko obdobje, kasneje pa sta zaključila, da je generativnost dejansko komponenta zdrave odrasle osebnosti in se postopoma razvija šele v obdobju odraslosti. Rezultati raziskav niso enoznačni. Največ rezultatov potrjuje, da je generativnost najbolj izražena v srednji odrasli dobi. Peterson in Stewart (1993) pa na podlagi svoje raziskave ugotavljata, da je raziskovanje generativnosti že v obdobju zgodnje odraslosti zelo utemeljeno, kar se je potrdilo tudi v raziskavi na slovenskem vzorcu (Poljšak Škraban in Žorga, 2005). V raziskavah je bila potrjena tudi predpostavka, da dosega jo zaposleni v t. i. generativnih poklicih, to je poklicih pomoči in dela z ljudmi, pomembno višjo stopnjo generativnosti v primerjavi z zaposlenimi v drugih poklicih (npr. Lacković Grgin, 2004; Poljšak Škraban in Žorga, 2005).

Glede razlik med spoloma v doseganju generativnosti prav tako ni enoznačnih rezultatov. Nekatere raziskave razlik med spoloma niso potrdile (npr. Lacković Grgin, 2004; McAdams in de St. Aubin, 1992; Poljšak Škraban, 2002), druge pa trdijo nasprotno. Tako npr. Gilliganova (1982) in Josselsonova (1987) zagovarjata tezo, da je razvoj generativnosti pri moških in ženskah potencialno različen, in menita, da je Eriksonov model predvsem model razvoja, ki velja za moške. Erikson predvideva, da nastopi kriza generativnosti okoli 40. leta, kar pa je po mnenju Gilliganove za ženske prepozno. Do krize naj bi pri ženskah prišlo že prej, saj se v srednji odraslosti njihovi otroci pogosto že osamosvajajo. Razlike med spoloma v generativnosti potrjujeta v svoji raziskavi tudi Peterson in Stewart

(1993), ki sta raziskovala socialne motive mladih odraslih. V longitudinalni raziskavi ju je zanimalo, kateri od prediktorjev (naravnost k delovanju – motivi po dosežkih in moči; naravnost k skupnosti – motivi po povezanosti in intimnosti; zadovoljstvo s svojo lastno generativnostjo; produktivnost ter starševstvo) najbolj napovedujejo generativnost. Rezultati njune raziskave potrjujejo McAdamsovo predpostavko, da sta naravnost k delovanju in naravnost k skupnosti dva pomembna elementa generativnosti. Avtorja (prav tam) pripisujeta razlike različnim vzorcem socializacije obeh spolov. Ugotavljata tudi, da odnosi med motivi in generativnostjo niso vedno enoznačni. Motivi po dosežkih so tisti, ki pomagajo mladim ženskam k razvoju produktivnosti in socialnih vsebin, medtem ko so motivi moči pomembnejši pri skrbi za potomce. Pri mladih odraslih moških pa je slika ravno diametralna. Pri njih je visok motiv po moči povezan s produktivnostjo, motiv po dosežkih pa z generativnostjo. Motiv povezanosti in intimnosti sta pri mladih ženskah povezana z mnogimi vidiki generativnosti, pri mladih moških pa ne. Pri njih šele starševstvo prispeva k razvoju generativnosti na višji ravni. Hawkins, Christiansen, Sargent in Hill (1995) navajajo rezultate raziskav, ki dokazujejo, da imajo očetje več težav pri uresničevanju generativnosti kot matere, ker so pomembno manj vpleteni v vzgojo otrok. Matere so že z nosečnostjo in kasneje s skrbjo za novorojenčka potisnjene v hitrejšo sprejemanje svoje materinske vloge, ki se ji tudi lažje zavežejo. Za očete je prehod v očetovstvo drugačen. Ob rojstvu otroka potrebujejo očetje za uskladitev notranjega psihološkega sveta z vedenjem zavestno odločitev za aktivno vključitev v družinsko življenje. Gre za premik iz usmerjenosti v sebe k usmerjenosti v druge oz. za razvoj potrebe po prevzemanju skrbi in odgovornosti za druge (več glej v Poljšak Škraban, 2004).

Bradley (1997) je povezal Eriksonovo delo in delo J. E. Marcie ter nekaterih drugih avtorjev, ki so se ukvarjali s psihosocialnim razvojem in razvojem identitete. Marcia (1966) je razvil model štirih identitetnih položajev, ki se oblikujejo glede na prisotnost dveh kriterijev: eksploracije in zaveze (glej Poljšak Škraban, 2004). Podobno je Bradley (1997) opredelil generativnost skozi kriterije, na podlagi katerih posameznik doseže generativnost ali pa se giblje med njenimi različnimi oblikami. Gre za razne pojavnne oblike razreševanja polarnosti

znotraj obdobja generativnosti (7. stadij psihosocialnega razvoja), v katerih se pojavljajo v večji ali manjši meri tako generativnost kot stagnacija. Govori o petih različnih slogih, ki se razlikujejo med seboj glede na prisotnost dveh kriterijev: vpletenosti (angl. involvement) in vključenosti (angl. inclusivity). *Stopnja vpletenosti* kaže na mero aktivne angažiranosti posameznika v odnosu do sebe in do drugih. Gre za občutek odgovornosti, za pripravljenost z drugimi deliti veščine in znanje. Vpletenost predstavlja predvsem vedenjski indikator generativnega delovanja. Pri nizki stopnji vpletenosti gre vedno za nizko stopnjo generativnega delovanja. *Vključenost* pa kaže na področje posameznikovega delovanja, v smislu koga in kaj posameznik vključuje oz. izključuje. Tudi če ima posameznik visoko razvito vpletenost, izkazuje običajno različno skrb oz. zavračanje do različnih ljudi. Visoka stopnja vključenosti pomeni v Eriksonovih terminih zrel ego: »sposobnost tolerantnosti do napetosti in različnosti« (Erikson, po Bradley, 1997: 279). Kot rečeno, pomeni v Bradleyjevem modelu generativnih položajev skrb zase in za druge, v nasprotju z zavračanjem sebe in drugih, različne možnosti izhoda glede na različne stopnje vpletenosti in vključenosti, ki se izkazujejo na znotrajosebni, vedenjski in socialni ravni.

Tabela 1: Model generativnih položajev (po Bradley, 1997: 281)

GENERATIVNI POLOŽAJI	VPLETENOST		VKLJUČENOST	
	DO SEBE	DO DRUGIH	DO SEBE	DO DRUGIH
Generativni (angl. generative)	visoka	visoka	visoka	visoka
Delujoč (angl. agentic)	visoka	nizka	visoka	nizka
Skupnostni (angl. communal)	nizka	visoka	nizka	visoka
Konvencionalni (angl. conventional)	visoka (ali zmerna)	visoka	nizka (ali zmerna)	nizka
Stagnirajoč (angl. stagnant)	nizka	nizka	nizka (ali laissez-faire)	nizka

3 Raziskave generativnosti v slovenskem prostoru

3.1 Uporabljeni merski pripomočki za merjenje generativnosti

Koncept generativnosti smo v slovenskih raziskavah proučevali s pomočjo treh merskih pripomočkov: Loyolove lestvice generativnosti – LGS (McAdams in de St. Aubin, 1992), ki meri stopnjo generativne skrbi, Lestvice generativnega delovanja – GD (McAdams in de St. Aubin, 1992) in Vprašalnika psihosocialnega razvoja po Ochse Plug – OP (v Lamovec, 1994). Prvi dve lestvici sta bili prevedeni iz hrvaškega jezika in usklajeni z angleškim izvirnikom v okviru mednarodnega projekta z naslovom Prediktorji občutka koherentnosti v dveh tranzicijskih državah.¹ Oba merska instrumenta dosegata zanesljivost, višjo od 0.82. Loyolova lestvica zajema 20 postavk za samoocenjevanje, ki merijo razlike med posamezniki pri generativni skrbi, Lestvica generativnega delovanja pa je sestavljena iz 21 postavk, ki merijo generativno delovanje. Tretji instrument (OP) je bil uporabljen v okviru doktorske disertacije avtorice (Poljšak Škraban, 2002). Vprašalnik je eden redkih, ki skuša Eriksonovo teorijo operacionalizirati in meriti stopnjo razvitosti vseh stadijev psihosocialnega razvoja. Zanesljivost vprašalnika znaša na različnih vzorcih podobno kot v izvirniku 0.92 in več. Interkorelacije med posameznimi stadiji psihosocialnega razvoja so statistično pomembne, kar ugotavljajo tudi drugi avtorji (Ochse in Plug, 1986; Lacković Grgin, Penezić in Tucak, 2002), in jih je glede na Eriksonova izhodišča tudi pričakovati. Erikson poudarja soodvisnost dosežkov na posameznih stadijih, ki se z uspešnim razreševanjem kriz, značilnih za posamezni stadij, integrirajo. Prav zato slednji vprašalnik ni najboljši za raziskovanje zgolj generativnosti, saj nam rezultati veliko več povedo o stopnji psihosocialnega razvoja posameznika na splošno.

¹ Raziskava poteka v okviru sodelovanja raziskovalcev Filozofske fakultete v Zadru in Pedagoške fakultete v Ljubljani v obdobju 2004–2006 (nosilka raziskave dr. Katica Lacković Grgin).

Raziskavi, ki sta uporabili vse tri navedene pripomočke, potrjujeta pomembne korelacije med dosežki na LGS, GD in podlestvico generativnosti na OP (Lacković Grgin, Penezić in Tucak, 2002; McAdams in de St. Aubin, 1992). Zanimivo je, da sta obe raziskavi potrdili najvišjo korelacijo prav za srednjo odraslo dobo, katere pomembna razvojna naloga je vzgajanje in vodenje mlajše generacije.

3.2 Rezultati raziskav

1. Raziskava (Poljšak Škraban, 2002), katere namen je bil raziskovanje vloge interakcij v družinskem sistemu ter stopnje psihosocialnega razvoja staršev pri psihosocialnem razvoju in oblikovanju identitetnih položajev mladostnic, je bila izvedena na vzorcu 93 mladostnic študentk socialne pedagogike in njihovih staršev. V raziskavi je avtorica poleg vprašalnika o družini (VOD) uporabila tudi že omenjeni vprašalnik za merjenje stopnje psihosocialnega razvoja staršev (OP), njemu primerljiv vprašalnik za merjenje stopnje psihosocialnega razvoja mladostnic (WR – Wessman, Ricks, 1966, v Lamovec, 1994) in vprašalnik identitetnih položajev EOMEIS-2 (Adams, Bennion in Huh, 1989).

V raziskavi so bile dobljene sicer nizke, toda statistično pomembne korelacije tako med materino generativnostjo ter hčerkinim zaupanjem in identiteto kot tudi med očetovo generativnostjo ter hčerkino iniciativnostjo in identiteto. Kaže, da stopnja razvoja generativnosti obeh staršev pomembno prispeva k razvoju identitete njune hčerke.

2. Namen druge raziskave (Poljšak Škraban, Žorga, 2005) je bil raziskati različne mere generativnosti v različnih obdobjih odraslosti ter vlogo t. i. generativnih poklicev pri razvoju generativnosti. Raziskava je bila izvedena na vzorcu 294 žensk v starosti od 18 do 66 let, razporejenih v štiri starostne skupine po 10 let. Uporabili smo naslednje merske instrumente: Loyolovo lestvico generativnosti (LGS), ki meri stopnjo generativne skrbi, Lestvico generativnega delovanja (GD) ter Lestvico življenjskih ciljev (Goals, Pohlman in Brunstein, 1997), ki meri cilje, usmerjene v skupnost, in cilje, usmerjene v delovanje.

Rezultati raziskave kažejo, da dosegajo ženske v zgodnji srednji odraslosti (34–43 let) najvišjo stopnjo generativne skrbi. Razlike

med štirimi starostnimi skupinami (od adolescence do pozne odraslosti) so statistično pomembne. Podoben trend se kaže tudi pri generativnem delovanju in ciljih, usmerjenih v skupnost, kjer pa nismo dobili statistično pomembnih razlik. Dobljeni rezultati se skladajo z Eriksonovo predpostavko, da se generativnost razvija od relativno nizke stopnje v zgodnji odraslosti do najvišje stopnje v srednji odraslosti in nato ponovno pade.

Glede na pripadnost različnim poklicnim skupinam smo ugotovili statistično pomembne razlike na vseh štirih proučevanih merah. Ženske, ki so zaposlene v generativnih poklicih (ali pa se zanje izobražujejo), dosegajo v primerjavi s tistimi, ki so zaposlene v negenerativnih poklicih, statistično pomembne višje rezultate na področju generativne skrbi, generativnega delovanja in življenjskih ciljev, usmerjenih v skupnost in delovanje (več glej v Poljšak Škraban in Žorga, 2006).

3. V primerjalni študiji (Tucak in dr., 2005), ki je bila izvedena na slovenskem (546 odraslih v starosti od 24–70 let) in hrvaškem vzorcu (381 odraslih v starosti od 21–67 let), sta bili uporabljeni Loyolova lestvica generativnosti (LGS), ki meri stopnjo generativne skrbi, ter Lestvica generativnega delovanja (GD). Namen raziskave je bil ugotavljanje medkulturnih razlik, doseženih na merah generativnosti, vendar rezultati tovrstnih razlik niso potrdili. V nadaljevanju predstavljamo nekatere rezultate, ki so bili dobljeni v delu raziskave, ki je zajemala samo slovenski vzorec.

Podrobnejša analiza rezultatov, dobljenih na slovenskem vzorcu, je pokazala statistično pomembne razlike med spoloma na področju generativnega delovanja. Ženske so dosegale višjo stopnjo generativnega delovanja kot moški. Pokazalo se je tudi, da na stopnjo generativne skrbi pomembno vpliva starševstvo, saj dosegajo odrasli, ki imajo otroke, v primerjavi z odraslimi, ki niso starši, pomembno višje rezultate.

Sicer nizke, toda statistično pomembne korelacije so se pokazale tudi med obema merama generativnosti in dolžino šolanja ter oceno pomembnosti zaposlitve, poroke in starševstva (torej oceno pomembnosti doseganja ciljev, ki so po Havighurstu (v Schaie in Willis, 2000) pomembne razvojne naloge odraslosti).

Obe meri generativnosti – tako generativna skrb kot tudi generativno delovanje – sta bili pomembno povezani tudi z

(ne)zaposlenostjo. Osebe, ki so bile zaposlene, so dosegale statistično pomembno višje rezultate od nezaposlenih, kar je ob Eriksonovi predpostavki, da je produktivnost (ki se pogosto veže na zaposlitev) eden od pomembnih elementov generativnosti, tudi pričakovan rezultat. Lacković Grgin, Penezić in Tucak (2002), ki so v svoji raziskavi uporabili isti instrumentarij, kot je bil uporabljen na slovenskem vzorcu, prav tako navajajo, da je bila produktivnost najbolj konsistenten prediktor generativnosti v treh obdobjih odraslosti.

4 Zaključek

Peterson in Stewart (1993) menita, da je potrebnih še več raziskav, predvsem longitudinalnih, ki bi odgovorile na vprašanja, kako se generativnost razvija skozi življenjsko obdobje, predvsem skozi razna obdobja odraslosti. Problem zaključkov o razvoju generativnosti, ki slonijo na raziskavah, je med drugim tudi v tem, da uporabljajo različne mere generativnosti, hkrati pa na različne načine opredeljujejo mejnike razvojnih obdobji odraslosti, ponekod tudi povsem arbitrarno (Lacković Grgin, Penezić, Tucak, 2002). Kronološke meje zgodnje, srednje in pozne odraslosti je težko opredeliti zaradi več razlogov. Odvisne so od bioloških, socialnih in zgodovinskih vplivov, kot so npr. spremembe povprečne dolžine življenja, šolanja, povprečne starosti ob upokojitvi, od družbenih kriz ipd. Poleg tega obstajajo tudi velike individualne razlike pri posameznikih glede uspešnosti in obvladovanja razvojnih nalog, zato ni presenetljivo, da je najti v literaturi zelo različne kronološke opredelitve razvojnih obdobji odraslosti. Opazi pa se, da so meje vedno bolj prožne in se premikajo v kasnejša obdobja.

Rezultati raziskav generativnosti niso enoznačni, vendar največ rezultatov potrjuje, da je generativnost najbolj izražena v srednji odrasli dobi, da pa jo je smiselno raziskovati tudi že v zgodnji odraslosti. Prav tako ni enoznačnih rezultatov v zvezi z razlikami med spoloma, hkrati pa večina raziskav potrjuje vlogo starševstva v razvoju generativnosti, kar še posebno velja za moške.

Že Erikson je poudarjal pomen interakcije posameznika z okoljem in razlagal dogajanje v posameznih stadijih širše, vendar skozi prizmo značilnosti doživljanja za vsako posamezno obdobje.

Razne raziskave pa nakazujejo, da je vsaj za odraslost bolj značilno prepletanje pomembnih tem, ki so po Eriksonu značilne za posamezna razvojna obdobja in razreševanje kriz, povezanih z vsebinami teh tem. Torej se z Eriksonom lahko strinjamo glede za psihosocialni razvoj pomembnih vsebin, ki pa se v odraslosti časovno pojavljajo bolj v odvisnosti od posameznika in njegovega širšega kontekstualnega ozadja kot pa skladno s časovnim potekom, ki ga je avtor predvidel.

5 Literatura

Adams, G. R., Bennion, L., in Huh, K. (1989). *Objective measure of ego identity status: A reference manual*. Unpublished manuscript. Utah State.

Bradley, C. L. (1997). Generativity-Stagnation: Development of a Status Model. *Developmental Review*, 17, 262–290.

Brečko, D. (1998). *Kako se odrasli spreminjamo? Socialna komunikacija in osebnostni razvoj*. Radovljica: Didakta.

Eysenck, M. (ur.) (1998). *Psychology*. London: Longman.

Erikson, E. H. (1980). *Identity and the Life Cycle*. New York: W. W. Norton & Company.

Gilligan, C. (1982). *In a different voice*. Cambridge: Harvard University Press.

Hawkins, A. J., Christiansen, S. L., Sargent, K. P., in Hill, E. J. (1995). Rethinking fathers' involvement in child care: a developmental perspective. V W Marsiglio(ur.), *Fatherhood, contemporary theory research, and social policy* (s. 41–56). London: Sage publications.

Josselson, R. (1987). *Finding Herself*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Lacković Grgin, K., Penezić, Z., Tucak, I. (2002). Odnos generativnosti i drugih komponenti ličnosti Eriksonova modela u osoba mlađe, srednje i starije odrasle dobi. *Savremena psihologija* 5, 1, 9–30.

Lacković Grgin, K. (2004). Adaptirana skala generativnosti. V A. Proroković, K. Lacković Grgin, V. Čubela Adorić, Z. Penezić (ur.), *Zbirka psiholoških skala I upitnika, svezak 2, 1–5*. Zadar: Filozofski fakultet.

Lamovec, T. (1994). *Psihodiagnostika osebnosti 2*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut filozofske fakultete.

Marcia, J. E. (1966). Development and Validation of Ego-Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 551–558.

Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (ur.) (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

McAdams, D. P., de St. Aubin, E. (1992). A theory of Generativity and Its Assessment Through Self-Report, Behavioral Acts, and Narrative Themes in Autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 1003–1015.

McAdams, D. P., de St. Aubin, E., Logan, R. L. (1993). Generativity Among Young, Midlife, and Older Adults, *Psychology and Aging*, 2, 221–230.

Peterson, B. E., Stewart, A. J. (1993). Generativity and Social Motives in Young Adults. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 186–198.

Pohlmann, K., Brunstein, J. C. (1997). Goals: Ein Fragebogen zur Messung von Lebenszeilen. *Diagnostica*, 43 (1), 63–79.

Ochse, R., in Plug, C. (1986). Cross-cultural investigation of the validity of Erikson's theory of personality development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 1240–1252.

Poljšak Škraban, O. (2002). *Vloga staršev in interakcij v družinskem sistemu pri oblikovanju identitete študentk socialne pedagogike*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Poljšak Škraban, O. (2004). *Obdobje adolescence in razvoj identitete - izbrane teme*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Poljšak Škraban, O., Žorga, S. (2005). *Generativity and personal goals in female students and adults*. Referat predstavljen na strokovnem srečanju: 7th Alps-Adria Conference in Psychology, Zadar (junij 2005), neobjavljeno gradivo.

Poljšak Škraban, O., Žorga, S. (2006). Povezanost nekaterih mer generativnosti s poklicnim delovanjem žensk. *Socialna pedagogika*, 10 (4).

Schaie, K. W., Willis, S. L. (2000). *Psihologija odrasle dobi i starenja*. Zagreb: Naklada Slap.

Tucak, I., Čubela Adorić, V., Ivanov, L., Poljšak Škraban, O., Žorga, S. (2005). *Generativna briga i djelovanje u odraslih osoba u Hrvatskoj i Sloveniji*. Referat, predstavljen na strokovnem srečanju: XVII. Dani Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb (december 2005), neobjavljeno gradivo.

Zupančič, M. (1996). *Izbrane teme iz predmeta Razvojna psihologija 2*. Ljubljana: Oddelek za psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Pregledni znanstveni članek, prejet avgusta 2006.